

Legislativa upravujúci vzdelávaní detí, žáků a studentů se zrakovým postižením

Text doktorky N. Jágerové:

Legislatívny rámec povinného vzdelávania v Českej republike je ukotvený v **zákone č. 82/2015 Sb., o predškolskom, základnom, strednom, vyššom odbornom a inom vzdelávaní (školský zákon)**, ktorý novelizoval zákon č. 561/2004 Sb. a související zákony. Hlavnou príčinou novelizácie školského zákona sú vyhlášky týkajúce sa podpory vzdelávania detí, žiakov a študentov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami.

V súčasnosti najdôležitejšia a najaktuálnejšia je novelizácia vyhlášok Ministerstva školstva, mládeže a telovýchovy Českej republiky, ktoré sa problematiky vzdelávania detí a žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami v prostredí českých škôl priamo dotýkajú a ktoré majú vysokú právnu silu. Legislatívne sa jedná o **vyhlášku č. 27/2016 Sb. o vzdelávaní žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami a žiakov nadaných**, ktorá bola prijatá 21.01.2016 a účinnosť nadobudla 01.09.2016. Vyhláška a nahradzuje vyhlášku č. 73/2005 Sb. o vzdelávaní detí, žiakov a študentov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami a detí, žiakov a študentov mimoriadne nadaných. Vyhláška č. 27/2016 Sb. presne definuje a kategorizuje podporné opatrenia prvého až piateho stupňa, uvádza náležitosti individuálneho vzdelávacieho plánu žiaka so špeciálnymi vzdelávacími potrebami, definuje hlavné činnosti asistenta pedagóga, stanovuje poskytovanie podporných opatrení žiakom používajúcim iný komunikačný systém ako hovorenú reč, umožňuje poskytovanie tlmočníka českého znakového jazyka v edukačnom procese, prepisovateľa pre nepočujúcich, prípadne ďalšie osoby poskytujúce podporu a pomoc pri vzdelávacích činnostiach. V rámci týchto opatrení sú vo vyhláške presne definované a charakterizované postupy v súvislosti s poskytovaním podporných opatrení, s ktorými súvisí organizácia vzdelávania žiakov s priznanými podpornými opatreniami

Vyhláška č. 27/2016 Sb. upravuje možnosti a rozsah psychologického alebo špeciálnopedagogického poradenstva pre deti, žiakov alebo študentov, ich zákonných zástupcov, školy a školské zariadenia. Hlavným cieľom a účelom poskytovania poradenských služieb je vytváranie vhodných podmienok pre zdravý telesný a psychický vývin žiakov, pre ich sociálny vývin, pre rozvoj ich osobnosti pred zahájením vzdelávania a v jeho priebehu. Smeruje tiež k napĺňaniu vzdelávacích potrieb a rozvíjaniu schopností, zručností a záujmov pred a v priebehu vzdelávania.

Inkluzívne vzdelávanie

Česká republika sa so svojim súčasným edukačným systémom plne integruje medzi ostatné európske krajiny v intenciách vzdelávania žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami. Vyzdvihuje potreby detí a žiakov, stanovuje podporné opatrenia pre optimalizáciu edukačného statusu a svojimi legislatívnymi normami podporuje inkluzívne vzdelávanie ako trend súčasnosti.

Z politickej angažovanosti plní významnú funkciu *Akčný plán inkluzívneho vzdelávania na roky 2016 – 2018*, ktorý nadväzuje na *Stratégiu vzdelávacej politiky Českej republiky do roku 2020* a na *Dlhodobý zámer vzdelávania a rozvoja vzdelávacej sústavy v Českej republike na obdobie 2015-2020*. Akčný plán je tiež podkladom pre zacielenie výziev Operačného programu výskum, vývoj a vzdelávanie.

Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy uvádza základné rysy Akčného plánu a vypracováva metodiky na jeho plnenie. S tým súvisí aj novelizácia zákonov a vyhlášok v duchu rovnakých príležitostí na vzdelávanie pre každého plnohodnotného člena spoločnosti. Akčný plán obsahuje opatrenia na podporu rovnakých príležitostí a spravodlivého prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu. Dokument reflektuje navrhnuté legislatívne zmeny v novele školského zákona. Pre roky 2016 až 2018 sa jedná o zavedenie podporných opatrení pre deti, žiakov a študentov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami, zavedenie presnej evidencie a štatistiky žiakov vzdelávaných v inkluzívnom prostredí, o spresnenie a zjednotenie diagnostiky tak, aby bola žiakom s akýmkoľvek znevýhodnením či postihnutím ponúknutá adekvátne podpora v rámci vzdelávacieho systému, a tiež o zavedenie nového revízneho systému v rámci diagnostiky poradenských zariadení.

Dôležitou súčasťou legislatívneho rámca je aj **Národný plán podpory rovnakých príležitostí pre osoby so zdravotným postihnutím** na obdobie 2015-2020. Tento plán sa týka práva na vzdelanie bez diskriminácie, na základe rovnakých príležitostí. Základným cieľom pre obdobie platnosti Národného plánu je zvýšiť schopnosť systému vzdelávania vytvárať podmienky a uplatňovať účinné postupy pre efektívnu prevenciu a kompenzáciu zdravotných, sociálnych, kultúrnych a iných osobnostných znevýhodnení tak, aby nerovnosti v dosahovaných výsledkoch čo najmenej predurčovali faktory, ktoré nemôže jednotliviec ovplyvniť. Základným princípom zostáva uplatňovanie inkluzívneho vzdelávania. V základnom a strednom stupni vzdelávania má každé dieťa právo na vzdelávanie v škole hlavného vzdelávacieho prúdu v mieste, kde žije. Riaditeľom a pedagógom škôl hlavného vzdelávacieho prúdu je nutné ponúknuť odbornú a metodickú, ale aj finančnú podporu na vzdelávanie detí s akýmkoľvek postihnutím. Dostatočnú

podporu by malo vytvárať legislatívne prostredie, najmä novela školského zákona a nadväzujúce právne predpisy. Mala by sa zvýšiť dostupnosť podporných opatrení členených do piatich stupňov vrátane zaistenia služieb asistenta pedagóga, ďalej by sa mali nastaviť jednotné pravidlá pridelovania a financovania asistenčných služieb. S tým súvisí aj postupné pretváranie existujúceho systému škôl samostatne zriadených pre deti, žiakov a študentov so zdravotným postihnutím a ich rozšírenie smerom ku školám hlavného vzdelávacieho prúdu, ktorým by novo mali poskytovať odborné, metodické, didaktické a technické zázemie. Podporu pre deti, žiakov, ich zákonných zástupcov, ale aj pre pedagógov by mali ďalej zabezpečovať školské poradenské zariadenia. Malo by dôjsť k procesu šandardizácie ich činností v záujme zabezpečenia jednotného prístupu vo všetkých krajoch a zvýšenie kvality poskytovaných služieb. Očakáva sa využívanie moderných diagnostických nástrojov a postupov, prechod od diagnostiky zameranej primárne na zisťovanie konkrétnej diagnózy k diagnostike zameranej na zisťovanie miery podpory. Ďalej sa očakáva väčšia spolupráca a previazanosť so zariadeniami ranej starostlivosti, so školami a ďalšími inštitúciami. Vznikne aj novo zriadený inštitút revízneho pracoviska.

V tomto zmysle tvorenia legislatívnej politiky na národnej aj nadnárodnej úrovni je dôležité poukázať na autorov Booth, T., a Ainscow, M., ktorí v roku 2002 popísali v Centre pre štúdie inkluzívneho vzdelávania (Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE)) **index inklúzie**. Index inklúzie podporuje pozitívny rast škôl, hľadá smer rozvoja organizácií a prostredí škôl, zisťuje, ako je možné modifikovať bariéry v procese edukácie a skúma mieru inklúzie a exklúzie na základe troch navzájom významne prepojených oblastí, ktoré sú súčasťou rozvoja školy. Jedná sa o budovanie inkluzívnej kultúry, tvorbu inkluzívnej politiky a rozvíjanie inkluzívnej praxe (Vrubel 2015).

Inkluzívnou vzdelávacou politikou sa v Českej republike dlhodobo zaoberajú významní autori na poli univerzitnom a odbornom. Integrácii a inklúzii v podmienkach zahraničných krajín ako aj v našich podmienkach je venovaných množstvo publikácií (Jesenský 1993, 1995, 1998; Vítková 2004, 2013, 2014; Bartoňová 2005, 2013; Pipeková 2014).

Z projektov, ktoré sa v prostredí Českej republiky zaoberajú inkluzívnym školským prostredím, je žiaduce spomenúť projekt Férová škola, ktorý realizovala Liga ľudských práv od roku 2008 (www.ferovaskola.cz). Náplňou projektu je poukázať na problémy prístupu ku rovnocennému vzdelávaniu v Českej republike, nie však formou kritiky, ale cestou pozitívnej motivácie a medializácii tých škôl, ktoré spĺňajú podmienky spravodlivého a férového prístupu ku každému dieťaťu (Tannenbergerová, Krahulov in Květoňová, Prouzová 2010).

Kurikulárne dokumenty

Česká republika reagovala na modernú kurikulárnu politiku reformou vzdelávacej sústavy vytvorením **Národného programu rozvoja vzdelávania v Českej republike**, známeho aj ako **Biela kniha**, ktorá formuje vládnu stratégiu v oblasti vzdelávania. Tá odráža celospoločenské záujmy a dáva konkrétne podnety k práci škôl.

Zavedenie tejto školskej reformy rozdeľuje kurikulárne dokumenty na dve primárne úrovne. Jedná sa o **štátnu a školskú úroveň**, pričom práve na úrovni štátnej sa nachádza **Biela kniha** a ňou určené **Rámcové vzdelávacie programy** pre jednotlivé obory vzdelania. Na úrovni školskej sa nachádzajú **školské vzdelávacie programy**, ktoré určujú profiláciu vzdelávacej inštitúcie.

Podľa Národného ústavu pre vzdelávanie **Rámcové vzdelávacie programy** ako programové dokumenty konkretizujú všeobecné ciele vzdelávania, špecifikujú kľúčové kompetencie dôležité pre rozvoj osobnosti žiakov, vymedzujú vecné oblasti vzdelávania a ich obsahy, charakterizujú očakávané výsledky vzdelávania a stanovujú rámec a pravidlá pre tvorbu školských vzdelávacích programov, vrátane učebných plánov. K dnešnému dňu môžeme hovoriť o vytvorení **Rámcového vzdelávacieho programu** pre predškolské vzdelávanie, pre základné vzdelávanie, pre základnú školu špeciálnu, základné umelecké vzdelávanie, pre gymnáziá, pre stredné odborné vzdelávanie, pre jazykové školy (s právom štátnej jazykovej skúšky).

Aj tento systém prešiel reformou a vyvíja sa spoločne s novelizáciou zákonov a vyhlášok súvisiacich so vzdelávacím systémom v Českej republike.

Speciálnopedagogická podpora detí so špeciálnymi vzdelávacími potrebami v predškolskom veku

Služby ranej podpory majú byť poskytované od zistenia tak, aby zvyšovali vývinovú úroveň dieťaťa v oblastiach, ktoré sú postihnutím ohrozené do doby, než je dieťa zaradené do niektorého typu školského zariadenia alebo do školy. D. Opatřilová (2013) veľmi výstižne definuje ranú podporu dieťaťa ako všetky opatrenia (intervencia, aktivity, špeciálna edukácia), ktoré slúžia k zlepšeniu organických funkcií, vybudovaniu primeraných spôsobov správania a k vývinu osobnosti. Sú rôzne označované podľa toho, s ktorým odborom sú spojené a kde majú spravidla svoje ťažisko. Raná podpora je neoddeliteľne spätá s včasnou intervenciou a jej

účinnosť závisí od súčinu práce odborníkov a spolupráce rodiny dieťaťa s postihnutím raného alebo predškolského veku.

Hlavnou úlohou edukácie a špeciálnopedagogického pôsobenia u detí so zrakovým postihnutím predškolského veku je rozvíjať kompenzačný systém a deti so zachovanými zbytkami zraku naučiť čo najefektívnejšie využívať zrak. Druhou úlohou je príprava detí na prechod z predškolského obdobia do etapy školského veku (Nováková, Z. in Vítková, M., 2004).

V edukácii detí so zrakovým postihnutím predškolského veku je nutné dbať na rozvoj zručností a schopností predovšetkým so zameraním na: *rozvoj zrakových funkcií* (redukácie a stimulácie zraku), *rozvoj sluchového vnímaní, rozvoj hmatového vnímaní, rozvoj čuchu a chuti, rozvoj reči, rozvoj estetického vnímania, nácvik orientácie a samostatného pohybu a na nácvik sebaobsluhy.*

U detí nevidiacich by malo dojsť v rámci predškolskej prípravy k príprave pre *nácvik čítania a písania Braillovoho písma*. Pred nástupom do základnej školy by si mali deti osvojiť dokladne šestibodový obdĺžnik bez ohľadu na množinovú abecedu a mali by zvládnuť orientáciu vo vertikálnych číselných radách braillského kódu (Nováková, Z. in Vítková, M., 2004).

Jednou z najdôležitejších náplní predškolského vzdelávania detí so zrakovým postihnutím je *pohybová výchova*. Podľa Wieneroveho prístupu je pre predškolský vek dôležité získanie nasledujúcich zručností a návykov:

- pohybová príprava: motivácia k samostatnému pohybu, správne držanie tela, schopnosť relaxácie, koordinácia veľkých svalových skupín;
- - zmyslová príprava: rozvoj sluchovej lokalizácie, rozvoj poznávacej a rozlišovacej funkcie hmatu, rozvoj čuchu;
- - rozumová a morálna príprava: zásady bezpečného chovania a reálne uvedomovanie si nebezpečia.

A.Keblová (1998) kladie doraz aj na *nácvik sebaobsluhy a rozvoj samostatnosti*. Dieťa si osvojuje zásady správneho stolovania, hygieny, pitie zo šálky, držanie chleba v jednej ruke, naberanie potravy lyžicou, rozoznávanie jednotlivých častí odevu, obliekanie a vyzliekanie sa, vyhľadávanie a upratovanie hračiek.

Podporné opatrenia

Flexibilita školského vzdelávacieho systému v Českej republike reflektuje na inkluzívnu politiku štátu a v školských reformách a v novelizáciách kurikulárnych dokumentov uvádza nový druh špeciálnopedagogickej podpory vo forme **podporných opatrení**. Školy v spolupráci so školskými poradenskými zariadeniami prijímajú druh a stupeň podporných opatrení, ktoré je potrebné vo vzdelávaní konkrétneho dieťaťa, žiaka či študenta aplikovať, aby bol schopný úspešne zvládnuť všetky nároky. Podľa zákona č. 82/2015 Sb. možno tieto opatrenia kombinovať. Podporné opatrenia sú metodicky podrobne vypracované v Katalógoch podporných a vyrovnávacích opatrení pre žiakov so zdravotným znevýhodnením z roku 2015. V rámci potreby praxe bol v intenciách projektu *Systémová podpora inkluzívneho vzdelávania* v Českej republike vytvorený katalóg všeobecnej časti autormi J. Michalík, P. Baslerová, L. Felcmanová (2015): **Katalóg podporných opatrení pre žiakov s potrebou podpory vo vzdelávaní z dôvodu zdravotného alebo sociálneho znevýhodnenia**. V rámci podúrovní projektu boli vytvorené Dielčie časti katalógu podporných opatrení pre žiakov s potrebou podpory vo vzdelávaní z dôvodu:

- mentálneho postihnutia alebo oslabenie kognitívneho výkonu;
- telesného postihnutia a závažného ochorenia;
- zrakového postihnutia alebo oslabenie zrakového vnímania;
- sluchového postihnutia alebo oslabenie sluchového vnímania;
- poruchy autistického spektra alebo vybraných psychických ochorení;
- narušenej komunikačnej schopnosti.

Všeobecná časť vymedzuje legislatívny a právny rámec, konkrétnu realizáciu v školách a metodiku práce s dielčimi katalógmi pre konkrétne cieľové skupiny žiakov. Dielčie časti Katalógu podporných opatrení konkretizujú jednotlivé oblasti podpory. Jedná sa o názorný a praktický materiál, pomocou ktorého môžu učitelia bezpečne a pod metodickým vedením vykonávať pedagogickú prax a celkový rozvoj osobnosti detí a žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami.

Podporné opatrenia sa na základe dôležitých výskumov na akademickej sfére stali súčasťou mnohých výskumov. V projekte Inovácia činností špeciálnopedagogických centier pri posudzovaní vzdelávacích potrieb detí a žiakov so zdravotným postihnutím riešeného Univerzitou Palackého v Olomouci sa vytvoril všeobecný metodický rámec pre činnosť poradenských a diagnostických pracovníkov školských poradenských zariadení v Českej

republike. Jeho súčasťou bolo tiež vytvorenie spomínaných Katalógov posudzovania špeciálnych vzdelávacích potrieb.

Pedagogicko-psychologické poradenské služby

V súvislosti so spoločenským vývojom posledných rokov v Českej republike sa menia požiadavky, ktoré sú kladené na pedagogicko-psychologické poradenské služby. Mení sa obsah poradenských činností rovnako ako aj systém poradenských inštitúcií a význam poradenských služieb postupne vzrastá. Podľa odborného názoru M. Vítkovej (Bartoňová, Bytešníková et al., 2012) cieľom pedagogicko-psychologických poradenských služieb je poskytovať podporu a odbornú pomoc pri riešení osobných problémov detí a žiakov, zaistiť poradenstvo v priebehu edukačného procesu, pričom odborná pomoc prebieha vo forme diagnostiky, intervencie, konzultácie alebo podávaním informácií. V tejto súvislosti považuje O. Németh (2010) zdôrazniť, že špeciálnopedagogické poradenstvo vzniklo ako bezprostredná reakcia na deklarovánú i praktickú humanizáciu školstva vo vzťahu k deťom, žiakom a študentom so špeciálnymi vzdelávacími potrebami.

Pedagogicko-psychologické poradenstvo je službou v kompetencii Ministerstva školstva, mládeže a telovýchovy. Je oblasťou poradenstva pre deti a dospelých, ktorého rozsah je veľmi rozmanitý (Pešová, Šmalík 2006). V minulosti poskytoval poradenské služby metodického a pedagogicko-psychologického poradenstva Inštitút pedagogicko-psychologického poradenstva, ktorý v roku 2007 rozšíril svoju pôsobnosť o koordinačné, koncepčné, centrálnometodické, informačné a vzdelávacie služby. V roku 2011 sa spoločne s Národným ústavom odborného vzdelávania a Výskumným ústavom pedagogickým zlúčili do Národného ústavu vzdelávania (Knotová a kol. 2014). V podmienkach Českej republiky sa v súčasnosti pedagogicko-psychologické poradenské služby zamerané na deti so špeciálnymi vzdelávacími potrebami predškolského veku poskytujú pedagogicko-psychologickými poradňami a špeciálnopedagogickými centrami.

Školské poradenské zariadenia

Medzi špecializované školské poradenské zariadenia, ktoré sa zameriavajú na deti so špeciálnymi vzdelávacími potrebami, patrí pedagogicko-psychologická poradňa a špeciálnopedagogické centrum, ktorá jsou legislatívne vymezena vyhláškou č. 197/2016 Sb., ktorou sa mení vyhláška číslo 72/2005 Sb. o poskytovaní poradenských služieb v školách a školských poradenských zariadeniach.

Pedagogicko-psychologická poradňa (PPP) je zariadením, ktoré participuje na edukácii v rozsahu poradenských služieb. Podľa Národného ústavu pre vzdelávanie je hlavnou súčasťou činnosti priama práca s deťmi a žiakmi od troch rokov do ukončenia stredného, respektíve vyššieho odborného, vzdelávania. Na základe PPP je volená aj vzdelávacia cesta dieťaťa a žiaka. V súvislosti s predškolským vekom poskytujú PPP služby komplexnej psychologickkej alebo špeciálnopedagogickkej diagnostike v zmysle zisťovania predpokladov pre školskú dochádzku, diagnostiku školskej zrelosti, individuálnu špeciálnopedagogickú alebo psychologickú diagnostiku detí predškolského veku z dôvodu nerovnomerného vývinu. Okrem priamej práce PPP vedie informačnú a metodickú činnosť, pripravuje podklady pre vzdelávacie opatrenia a vedie konkrétnu dokumentáciu.

Špeciálnopedagogické centrum (SPC) zabezpečuje špeciálnopedagogickú, psychologickú a inú potrebnú starostlivosť klientom so zdravotným postihnutím a poskytuje im odbornú pomoc v procese pedagogickkej a sociálnej integrácie v spolupráci s rodinou, školami, školskými poradenskými zariadeniami a odborníkmi. SPC sa delí podľa zdravotného postihnutia a tomu zodpovedajúcich špeciálnych vzdelávacích potrieb. Zo všeobecných činností SPC pre deti so zrakovým postihnutím predškolského veku poskytuje SPC služby depistáže, komplexnej diagnostiky, tvorbu plánu starostlivosti o dieťa v zmysle stratégií komplexnej podpory, včasnú intervenciu, ucelenú rehabilitáciu s využitím pedagogicko-psychologických prostriedkov, konzultácie a sociálno-právne poradenstvo pre zákonných zástupcov, krízovú intervenciu, zapožičiavanie odbornej literatúry a kompenzačných pomôcok, pomoc pri integrácii detí do prostredia materských škôl, inštruktáž a úpravu prostredia, spracovanie návrhu na zaradenie do režimu vzdelávania detí a žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami, spracovanie návrhov individuálnych vzdelávacích plánov a v konečnom dôsledku všestrannú podporu optimálneho psychomotorického a sociálneho vývinu dieťaťa v zmysle komplexnej rehabilitácie (Hanák, Michalík et al 2011).

Speciální činnosti speciálně pedagogických center pro zrakově postižené dle příslušné výše uvedené vyhlášky:

- provádí výcvik specifických činností u žáků se zrakovým postižením a nácvik používání kompenzačních pomůcek;
- provádí nácvik práce se speciálními pomůckami;
- provádí nácvik orientace a samostatného pohybu žáků se zrakovým postižením a nácvik sebeobsluhy;
- poskytují poradenství pro zrakovou hygienu;
- provádí smyslovou výchovu žáka se zrakovým postižením;
- rozvíjí zrakové funkce, provádí zrakovou stimulaci;
- poskytují metodickou podporu při výuce čtení a psaní bodového písma;
- poskytují metodickou podporu při výuce čtení a psaní zvětšeného černotisku a při grafomotorickém cvičení;
- poskytují metodickou činnost a přípravu ke čtení a psaní zvětšeného černotisku;
- vytvářejí tyflografiku;
- pomáhají s nácvikem podpisu;
- poskytují poradenství pro rozvoj matematických představ;
- pomáhají při rozvoji estetického vnímání žáků se zrakovým postižením;
- poskytují informace o didaktických pomůckách pro žáka se zrakovým postižením, poskytují zvukové a audiovizuální pomůcky;
- poskytují sociálně-rehabilitační program;
- koordinují setkání zákonných zástupců a pedagogických pracovníků podílejících se na výuce žáků se zrakovým postižením;
- metodicky vedou asistenty pedagogů, kteří pracují s žáky se zrakovým postižením.